

FISCHER MÁRTA: TERMINOLÓGIA ÉS FORDÍTÁS.
INSTITUTIO, PÉCS, 2018.

Rácz Edit: Terminológia nemcsak terminológusoknak

Ismert tény, hogy a szakterületek egyik sajátossága maga a szakterületre jellemző terminológia, amelynek értése, használata nem csupán idegen nyelven, egy fordítási feladat során, hanem magyar nyelven is kihívást jelenthet a kívülállók számára. Terminológiai kérdésekkel bárki szembesülhet, aki egy adott szakterülettel kapcsolatba kerül, de különösen a szakterületet művelő szakember, a szaknyelvet vagy szaktárgyat oktató tanár és a szakmai-szaknyelvi ismereteket éppen elsajátító diák. Kevésbé ismert azonban, hogy e témakörre komoly gyakorlati tevékenység (terminológiai munka) és annak elméleti keretét adó diszciplína (a terminológiaelmélet) is épül – hasonlóan a fordításhoz, amelynek tudományos szintű művelésével ma már ugyancsak egy önálló tudományág (a fordítástudomány) foglalkozik.

Fischer Márta itt tárgyalt tanulmánykötete ezek világába enged bepillantást, a neveléstudomány terepén mozgó szakember számára is nagy haszonnal. Mindehhez egy olyan keretrendszer ad, amely segít a jelenségek (mint például a szinonímia, poliszémia, ekvivalencia, terminologizáció) értő leírásában, és a fordítási stratégiák (honosítás *versus* idegenítés) azonosításában. Az olvasó számára élmény felfedezni, hogy a gyakorlatban tapasztalt jelenségeknek pontos neve van, a fordítási-termi-

nológiai problémák pedig nem egyediek, hanem jól kategorizálhatóak. Emellett a szerző olyan módszertani ajánlásokat, ötleteket is nyújt – különösen a fejlesztő értékelés témájában –, amelyek az oktatás egészében alkalmazhatóak.

A könyv három fejezeten át taglalja a terminológia és a fordítás kapcsolódási pontjait: a szakterületek metszéspontjában, az oktatásban és a fordítói gyakorlatban. A nyelvi jelenségek leírását és megértését

egy sor nyelvi példa segíti, többségében angol–magyar és német–magyar nyelvpárban. Az elméleti fejtegetések és példák részben ismétlődnek, de ez inkább segíti a megér-

a gyakorlatban
tapasztalt jelenségeknek
pontos neve van

tést, hiszen a szerző ilyenkor más és más vetületből világítja meg ugyanazt a kérdést. A szerző gazdag szakmai háttérrel, közgazdász–jogász alapvégzettséggel, nyelvészeti doktori tanulmányokkal és szakfordítói-oktatói tapasztalattal érkezett el a tárgyalt problémakörhöz, így nem véletlen, hogy az interdiszciplináris jelleg a kötet egészét áthatja.

Recenzióm azt kísérli meg bemutatni, hogyan hasznosítható e sokrétű tudás a neveléstudományban mozgó szakember számára. Ezért nem a tanulmányok sorrendjét követi, hanem a fő üzeneteket emeli ki.

A kötet számos olyan következtetést tartalmaz, amelyek nemcsak a fordítókép-zőkben, hanem bármely oktatási kontex-

tusban megállják helyüket. Ez az állítás különösen igaz a kompetenciafejlesztéssel és a fejlesztő értékelés lehetőségeivel foglalkozó tanulmányokra. A szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy a fordítási piac (és általában a munkaerőpiac) olyan kompetenciákat és ún. puha készségeket vár el a végzett hallgatóktól, mint az önértékelés, felelősségvállalás, együttműködés, csapatmunka és kritikai gondolkodás. A szerző e készségek fejlesztői sikerének kulcsát az ön- és társas értékelés fejlesztésében látja. Javasolt módszerei közül érdemes kiemelni az „utólagos önértékelés” módszerét, amelyben a diákok utólagos korrekcióra visszakapják beadott dolgozataikat, ezzel lehetőséget kapva az ismételt (ön)ellenőrzésre, valamint az „előzetes önértékelés” módszerét, amelynek során a diák a dolgozat beadása előtt próbálja megítélni (jegyjavaslattal és szöveges értékeléssel) saját munkája minőségét. A szerző kutatási eredményekkel igazolja, milyen mértékben fejlődik a hallgatók önértékelése – és egyben motivációja – e módszerek alkalmazásával. Végkövetkeztetése, hogy így elkerülhető egy olyan ördögi kör, amelyben a magát rendszeresen alulértékelő hallgató (a későbbi munkavállaló) nem mer elvállalni komolyabb munkát, és a munkamegígátás a magát rendszeresen felülértékelő társánál köt ki.

Az első fejezetet záró tanulmány talán az egyetlen, amely kilóg a kötetkompozícióból, hiszen nem a terminológia és a fordítás metszéspontjában, hanem az oktatás egy szeletében, a nyelvoktatásban vizsgálódik. A szerző számba veszi, milyen érvek szólnak mellett, hogy a nyelvoktatásban helyet kapjanak fordítási feladatok. Egyrészt kiemeli, hogy hazai környezetben az idegen nyelv használata folyamatos kódváltást jelent, így ha a nyelvoktatás feladata a használható nyelvtudás biztosítása, akkor ennek része kell, hogy legyen a közvetítés, a fordítási készség fejlesztése is. Másrészt

rámutat, hogy ha a nyelvtanulók (a későbbi potenciális megrendelők) nem találkoznak valós fordítási feladatokkal, akkor ez azt az elterjedt tévhitet erősíti, hogy a fordításhoz elegendő két nyelv magas szintű ismerete. A szerző a megoldást a különböző nyelvi kódok iránti érzékenyítésben látja. Ehhez azonban nem hagyományos tanfordítást, hanem valós kommunikatív helyzetbe ágyazott feladatokat tart szükségesnek.

A fordítással kapcsolatos tévhiteket segít eloszlatni az a kötet egészen végigvonuló gondolat is, hogy a fordítás nem egyedi döntések, hanem stratégiák közötti választás eredménye. A szerző több tanulmányban, példákon keresztül mutatja be, hogy a fordításban nemcsak a nyelvek közötti különbség okozhat nehézséget, hanem a mögöttes fogalmi rendszerek (az eltérő gazdasági, jogi, oktatási stb. rendszerek) közötti különbség is. A kötet talán legtanulságosabb példája a *tanulmányi osztályvezető* angolra fordítása. Bár az Egyesült Királyságban megtaláljuk a *registrar* megfelelőt, a két fogalom nem ugyanaz (az ekvivalencia részleges); a *registrar* a magyarnál magasabb vezetői funkciót jelez. Megfeleltethetjük egymásnak a magyar és az angol terminust (ez a honosító stratégia), de ez félrevezető lehet a magyar közönség számára. Ha ezt el akarjuk kerülni, akkor nem az angol rendszerben már létező fogalmat választunk, hanem pusztán a magyar fogalmat írjuk le angol szavakkal (ez az idegenítő stratégia). Ez utóbbi stratégiára példa a *head of students' services* vagy akár a *head of students' office*, amelyekhez nem kötődik az angolban fogalom. Mindez fontos üzenet a kutatók számára, hiszen az oktatási rendszerek (iskolátípusok, funkciók) közötti különbségek számos hasonló csapdát rejthetnek. Így ha egyértelművé akarjuk tenni, hogy a fogalmak között különbség van, akkor – ahogyan a kötetből megtudhatjuk – idegenítő stratégiát kell követnünk.

A kötet példái számos további jelenség felismerésében és leírásában segítenek. Ezek egyike a poliszémia – amikor egyazon megnevezéshez több fogalom is kapcsolódik. A szerző egyik példája erre a *realia*, amely a nyelvész számára a kulturálisan kötött, fordíthatatlan jeltárgyakat (mint a *szamovár* vagy a *szumó*), a nyelvvizsgáztató tanár számára azonban a nyelvvizsgafeladatokhoz használt vizuális segédeszközöket (kép, grafikon) jelenti. Poliszémiát eredményezhet az ún. terminologizáció folyamata is. Ekkor a köznyelvi szavak egy új, pontosabb meghatározást (definíciót) kapnak, azaz egy adott kontextusban terminussá válnak. Példaként: bár a *fiatalabb felnőttkorú* a köznyelvben mindenki számára más-más életkort jelenthet, a Központi Statisztikai Hivatal nagyon is pontos definíciót ad rá. Ehhez hasonló példa a *többnyelvűség* és a *soknyelvűség*, amelyek bár a köznyelvben általában szinonimák, az Európa Tanács terminológiájában két külön fogalmat (az egyen *többnyelvűségét*, illetve egy adott földrajzi térség *soknyelvűségét*) írják le.

Nagy kihívást jelent az új fogalmak (többségében angol nyelven történő) megjelenése és magyar nyelvbe való integrálása is. Ezzel összefüggésben a szerző több tanulmányban is hangsúlyozza, hogy azok az országok, amelyek a tudást és a technológiát (és ezáltal az új fogalmakat) „importálják”, egymástól eltérő stratégiát követhetnek. A szovjet utódállamokban vagy Franciaországban tudatosan kerülnek az idegen szavak használatát, és saját nyelvi elemekből igyekeznek alakítani a szakterületek terminológiáját. Ha azonban a nyelvpolitikai környezet kevésbé meghatározott, ugyanazon fogalomra több megnevezés,

szinonima is elterjedhet. A poliszémia mellett tehát a szinonímia jelensége is nehezítheti a kommunikációt. Ezzel a jelenséggel a hazai kutatók is szembesülhetnek, hiszen a magyar szövegekben felbukkanó *empowerment*, *oral history*, *big data* vagy *EdTech* (és ezek vegyes magyar megfelelői, szinonimái) éppen erre a jelenségre mutatnak példát.

A szerző azonban óva int a szinonimák használatától. Ha ugyanis egy szakszövegben párhuzamosan használunk több megnevezést, akkor az olvasó joggal feltételezheti, hogy ezek mögött különböző fogalmak is állnak. Ezért fontos előre tisztázni – azaz definiálni –, hogy ha például

az *alternatív pedagógia* és a *reformpedagógia* együtt szerepelnek a szövegben, akkor ezeket szinonimaként vagy két eltérő fogalmat leíró megnevezésként használja-e a szerző.

Fischer Márta *Terminológia és fordítás* című kötete nem könnyű olvasmány, hiszen a terminológiaelmélet és a fordítástudomány maga is sajátos terminológiával rendelkezik. Erre azonban szükség van a jelenségek leírásához, a félreérthetőségtől mentes szakmai kommunikációhoz. Önmaga példájával tehát a kötet a szakember, a kutató felelősségére is rávilágít: jelentősége van annak, hogy milyen szavakat használunk a szakmai közösségben, hogyan definiáljuk a szakterülethez kötődő fogalmakat, majd mindezt hogyan közvetítjük a tágabb közönség felé. *A kötet ebben nyújt segítséget*, miközben a fordítóképzésekben szerzett és a szövegben bemutatott tapasztalatok az oktatás egészének is fontos tanulságokkal, értékes módszertani ötletekkel szolgálnak.

önmaga példájával a kötet a szakember, a kutató felelősségére is rávilágít
